

BARBARA FILARSKA

SPRAWOZDANIE Z SYMPOZJUM
 MIĘDZYWYDZIAŁOWEGO ZAKŁADU BADAŃ
 NAD ANTYKIEM CHRZEŚCIJAŃSKIM

W dniach 23 i 24 maja 1973 r. odbyło się w KUL Sympozjum zorganizowane przez Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykem Chrześcijańskim, poświęcone problematyce archeologii i ikonografii wczesnochrześcijańskiej. W sympozjum uczestniczyło 46 osób. Otwarcia dokonała doc. dr Barbara Filarska, sprawująca funkcję zastępcy kierownika tegoż zakładu. Przybyli na zjazd przedstawiciele: Katedry Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Katedry Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Narodowego w Warszawie i Krakowie, Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej i Instytutu Kultury Materialnej PAN, Katedry Archeologii Chrześcijańskiej i Katedry Patrologii ATK, niektórych seminariów duchownych (Kielce, Białystok, Lublin, Kraków), ośrodków zakonnych (jezuici, salezianie), Wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy, Wydawnictwa „Pax” oraz Wydawnictwa TN KUL. Sympozjum zainaugurował rektor KUL — o. Albert Krąpiec — wyrażając radość z zainicjowania w skali ogólnopolskiej pierwszej sesji poświęconej archeologii chrześcijańskiej pod patronatem KUL, witając przedstawicieli różnych ośrodków naukowych kraju i życząc owocnych obrad.

Pierwszy referat — *Wczesnochrześcijańskie źródła przedstawienia „Maiestas Crucis”* — wygłosił doc. dr Tadeusz Dobrzeniecki, kustosz sztuki średniowiecznej Muzeum Narodowego w Warszawie. Przedstawienia „Chrystusa w chwale” posiadają różne odmiany i ujęcia. Najważniejsze z nich są te, które zastępują postać Chrystusa przez znak krzyża. W takim przedstawieniu krzyż staje się nie tylko *instrumentum Passionis*, ale i *Gloriae*. Pod wpływem rozwoju tego motywu na przecięcia ramion krzyża bywa umieszczany monogram Chrystusa lub Jego popiersie. Przekształcenia motywu były rozważane przez autora w świetle źródeł (zwłaszcza Księgi Ezechiela, Apokalipsy, Apokryfów) i bogato

ilustrowane przezrociami. W dyskusji brali udział: ks. dr Józef Jerzy Kopec, dr Tytus Górski, dr Stefan Jakobielski, doc. dr Barbara Filarska.

Następnie ks. dr Andrzej Luft (seminarium duchowne w Warszawie) przedstawił *Stan badań nad archeologią chrześcijańską w Polsce*. Prelegent wyszedł od zdefiniowania archeologii chrześcijańskiej jako nauki mającej na celu odtworzenie życia i kultury chrześcijan w pierwszych wiekach Kościoła. Omówił znajomość archeologii chrześcijańskiej na terenie Polski, poczynając od w. XVII, kiedy to pierwsze wiadomości na ten temat pochodziły od podróżników. Pierwsze publikacje informujące o zabytkach chrześcijańskich i o badaniach prowadzonych na terenie katakumb i bazylik Rzymu pochodzą z XIX w. (prace Topolskiego, arcybiskupa J. Bilczewskiego, ks. prof. S. Pawlickiego). Z okresu 1900-1939 wymieniono główne prace: J. Strzygowskiego, P. Styera, jego ucznia ks. prof. A. Kwiecińskiego (którego materiały do publikacji o katakumbach św. Agnieszki zaginęły w czasie wojny), ks. J. Kruszyńskiego i duchownego prawosławnego Dionizego. Na zakończenie prelegent wspominał o ostatnich pracach prowadzonych w tym kierunku na ATK i niedawno wydanej publikacji ks. F. Stopniaka — *Zabytki cmentarne jako dokumentacja do życia zawodowego chrześcijan w starożytności*.

W dyskusji dr T. Górski wspominał prace ks. Sz. Szydelskiego i ks. Manteja, dr J. Ostrowski pracę mgr Zintel z UJ oraz ks. K. Felisia. Mgr. M. Martens mówiła o pracach prowadzonych w zakresie archeologii chrześcijańskiej przez zespół pod kierownictwem prof. K. Michałowskiego; mgr A. Wrześniowski o pracach nad ikonografią chrześcijańską, prowadzonych w Instytucie Archeologii i Kultury Materialnej pod kierunkiem prof. K. Majewskiego. Dr O. Hirsch-Dyczek wysunęła postulat, gorąco przyjęty przez zebranych, aby ustalić zakres pojęcia „archeologia chrześcijańska”. W dyskusji zabierali również głos o. A. Bober, doc. T. Dobrzeński, mgr P. Ratkowska, dr S. Jakobielski.

Kolejnym prelegentem była mgr Bożena Iwaszkiewicz (Katedra Archeologii Śródziemnomorskiej UW), która omówiła zagadnienie ikonografii orła w sztuce wczesnochrześcijańskiej. Problem ten został przedstawiiony na przykładzie fryzu ptaków z katedry w Faras z początku VII w., odkrytej w czasie wykopalisk prowadzonych w latach 1961-64 pod kierunkiem prof. Michałowskiego. Mgr Iwaszkiewicz ustaliła w oparciu o analizę źródeł archeologicznych, że ptaki są orłami, a po przeprowadzeniu studium źródeł bibliograficznych i patrystycznych uznała, iż orzeł symbolizuje w tym wypadku ideę zmartwychwstania (estetycznych argumentów dostarczył opublikowany w 1967 r. artykuł *Aquila-Resurrectio* L. Wehrhanh-Staucha).

Ostatnim prelegentem w tym dniu był mgr Andrzej Wrześniowski

(IHKM PAN), który mówił o genezie ikonografii chrześcijańskiej jako przedmiocie badań. Prelegent scharakteryzował na wstępie źródła do studiów nad ikonografią chrześcijańską, którymi są różne kategorie zabytków archeologicznych oraz zabytki pisane. Następnie omówił zespoły motywów ikonograficznych na zabytkach chrześcijańskich w okresie przed Konstantynem, termin „ikonografia wczesnochrześcijańska” (uwzględniając współzależność terminów „sztuka chrześcijańska” i „ikonografia chrześcijańska” w literaturze przedmiotu) oraz konieczność sprecyzowania tego terminu jako przedmiotu badań.

Autor dochodząc do wniosku, że narodziny ikonografii chrześcijańskiej mają miejsce w 2 połowie II w., w zabytkach drobnych i epitafiach, uważa, iż przenosi się ona do dekoracji katakumb chrześcijańskich, mając znaczenie ornamentacyjne. Z tym faktem zdaje się wiązać pojawienie się malarstwa ściennego w dekoracji sepulchralnej chrześcijańskich grobowców i w ogóle narodziny malarstwa chrześcijańskiego, którego rozwój prowadzi do wzbogacenia się repertuaru motywów ikonografii chrześcijańskiej. Prelegent zasygnalizował też kilka innych problemów badawczych występujących w studiach nad ikonografią wczesnochrześcijańską.

Drugi dzień obrad rozpoczął się wykładem doc. dr Barbary Filarskiej (KUL) na temat: Chrześcijańskie budowle kultowe w okresie 260-313. W omawianym okresie pojawiły się pierwsze budynki kościelne wznieszone specjalnie dla celów kultowych. Pierwotnie bowiem czynności liturgiczne odbywały się w domach prywatnych. Prelegentka wyodrębniła, omówiła i zilustrowała przezroczami trzy rodzaje kościołów tego okresu: sala prostokątna sąsiadująca z atrium (Dura Europos, Qirk Bizze, oratorium A w Salone), sala z absydą i podziałem wewnętrznym na nawy (Sefforis, oratorium B w Salone), ecclesia geminata (Akwilea, Parenzo, Merida). W dyskusji brali udział: dr T. Górski, dr S. Jakobielski, ks. prof. W. Schenk, o. dr A. Bober, mgr A. Wrześniowski, mgr T. Gołgowski, mgr W. Godlewski.

Następnie dr Stefan Jakobielski (Zakład Archeologii Śródziemnomorskiej PAN) wygłosił referat pt. *Stan badań nad architekturą chrześcijańską w Dongoli*. Po szkicowym naświetleniu historii Nubii i omówieniu kampanii archeologicznych prowadzonych przez polskich badaczy z Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej PAN w Dongoli prelegent przedstawił wyniki odkryć. W referacie zostały wypunktowane te zagadnienia, które następująco trudności interpretacyjne, celem poddania ich pod dyskusję. Referat był bogato ilustrowany przezroczami i planami. W dyskusji udział wzięli: doc. dr B. Filarska, dr T. Górski, ks. prof. W. Schenk, mgr T. Gołgowski, mgr M. Martens.

Na zakończenie dwudniowych obrad dr Tytus Górski (Seminarium

Metropolitalne — Kraków) mówił o *Martyrologium Hieronymianum*. Prelegent definiując martyrologium jako wykaz chronologiczny, związany ze zgonami męczenników (lub świętych), zawierający datę i nazwisko osoby, która poniosła śmierć, omówił rozwój typu martyrologium literackiego. Powstanie jego należy odnieść do II w., z tego bowiem okresu pochodzi list informujący chrześcijan ze Smyrny o śmierci męczennickiej biskupa Polikarpa, następnie *Ad Martyres* Tertuliana i dyptychy. Martyrologium literackie doprowadziło do powstania martyrologium historycznego. Kolejno omówił autor referatu *Depositio episcoporum* oraz *Depositio martyrum*, a dalej takie dokumenty, jak: *Kalendarz gocki* (ariański); *Kalendarz kartagiński*, czyli afrykański z V w., zawierający wykaz wyznawców bez względu na to, czy byli męczennikami czy nie; *Kalendarz syryjski* — bardzo ważny dokument dotyczący Wschodu, zachowany tylko w tłumaczeniu, stanowiący główne źródło do *Martyrologium Hieronymianum*. Kalendarz ten obok imion osób podaje także nazwę miasta czy prowincji. Nie był to dokument rozpisany przez jednego autora, ale przez wielu. Stanowił pierwszy krok w kierunku rozwoju martyrologium historycznego.

Innym źródłem dla *Martyrologium* były *Acta Sanctorum Novembris* oraz *Dedicationes*, mówiące o poświęceniu świątyń rzymskich; *Translationes*, wskazujące na datę sprowadzenia relikwii, oraz *Anniversarii fundatorum*. Powstanie *Martyrologium* datuje się na r. 431. W dyskusji głos zabrali: o. dr E. Stanula, o. dr A. Bober, dr S. Jakobielski. Obradom w pierwszym dniu przewodniczyła doc. dr B. Filarska, w drugim — ks. dr. A. Bober.